

”Millainen minä olen päiväkodissa?”

Havainnointilomake lapsen havainnoinnin tueksi varhaiskasvatuk-
sessa

Kurkkio Jenna

Opinnäytetyö
Sosiaali-ala
Sosionomi (AMK)

2023

Sosiaaliala
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Jenna Kurkkio	Vuosi	2023
Ohjaaja(t)	Tarja Jussila ja Anneli Ylikärppä		
Toimeksiantaja	Kellomäen päiväkot		
Työn nimi	”Millainen minä olen päiväkodissa?”- Havainnointilomake lapsen havainnoinnin tueksi varhaiskasvatuksessa		
Sivu- ja liitesivumäärä	24 + 10		

Laadukkaan varhaiskasvatuksen edellytyksenä on jatkuva lasten havainnointi ja toiminnan arviointi. Vaikka lasten säännöllisen havainnoinnin tärkeys tiedetään, voi varhaiskasvatuksen kiireellisessä arjessa havainnointi ja sen dokumentointi jäädä liian vähäiseksi tai jopa kokonaan tekemättä.

Opinnäytetyöni tavoitteena oli luoda havainnointilomake varhaiskasvatuksen työntekijöiden havainnointityön apuvälineeksi. Työni teoreettisen viitekehyksen muodostavat havainnointi, arviointi ja pedagoginen dokumentointi.

Opinnäytetyöni lähti liikkeelle omasta mielenkiinnosta havainnointityötä kohtaan sekä kysymyksistä mitkä itseäni varhaiskasvatuksessa tapahtuvassa lasten havainnoinnissa mietitty. Halusin luoda lomakkeen, joka on selkeä, helppokäyttöinen ja hyödyllinen.

Opinnäytetyöni on kehittämistutkimus. Havainnointilomakkeen kehittämisessä hyödynsin teoretietoa, olemassa olevia lomakemalleja sekä varhaiskasvatuksen työntekijöiden haastatteluja. Tutkimuksen tiedonkeruumenetelminä käytin eri lähteitä sekä haastatteluja, jotka suoritin Kellomäen päiväkodissa. Haastatteluissa kävi ilmi, että lapsia havainnoidaan päivittäin varhaiskasvatuksen arjessa, mutta dokumentoinnille ei löydy riittävästi aikaa. Toivon että kehittämästäni havainnointilomakkeesta olisi työntekijöille apua ja havainnointi ja sen dokumentointi helpotuisi. Varhaiskasvatuksen työntekijöiltä kerätyillä palautteilla sain tietoa lomakkeen toimivuudesta sekä kehittämiskohteista. Muokkasin lomaketta palautteiden mukaan.

Avainsanat
Muita tietoja

Varhaiskasvatus, havainnointi, dokumentointi, pedagoginen dokumentointi
Työhön liittyy havainnointilomake

Social sector
Bachelor of Social Services

Author	Jenna Kurkkio	Year	2023
Supervisor	Tarja Jussila and Anneli Ylikärppä		
Commissioned by	Kellomäki, day care center.		
Subject of thesis	"What am I like in day care center?"- Observation form to support a child's observation in early childhood education.		
Number of pages	24 + 10		

A prerequisite for high-quality early childhood education and care is making continuous observations of children and evaluating of their actions. Although the importance of regular observation of children is known, in the urgent everyday life of early childhood education and care, making and documenting observations may be too little or even left completely unmade.

The aim of my thesis was to create an observation form as an aid to the observation work of early childhood education workers. The theoretical framework of my work consists of observation, evaluation, and pedagogical documentation.

My thesis started from my own interest in observations work in early childhood education and the questions I had been wondering about it. I wanted to create a form that was clear, easy to use, and useful.

My thesis is a development research. In developing the observation form, I utilised theoretical knowledge, existing form models and interviews with early childhood education workers. As data collection methods for the study, I used different sources and interviews that I conducted at Kellomäki daycare Centre. The interviews revealed that in the everyday life of early childhood education and care, lots of observations are made daily, but there is not enough time for documentation. I hope that the observation making form I have developed will help the employees and make it easier to make and document observations. With the feedback collected from early childhood education and care employees, I received information about the functionality of the form and areas for development. I edited the form according to the feedback.

Keywords Early childhood education, observation, documentation, pedagogical documentation

Special remarks the work is accompanied by an observation form

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TEORIAPOHJA	6
2.1 Varhaiskasvatuksen tehtävä	6
2.2 Havainnointi osana kasvattajan perustehtävää	7
2.3 Arviointi osana varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa havainnointia	8
2.4 Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa	8
2.5 Mitä havainnoidaan ja miksi?	10
2.6 Miten lapsia havainnoidaan?	11
3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS, TARKOITUS JA TAVOITTEET	13
3.1 Tutkimusote ja -menetelmät	13
3.2 Aineistonkeruu ja aineiston analysointi	14
3.3 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	15
4 HAVAINNOINTI KELLOMÄEN PÄIVÄKODISSA	17
5 HAVAINNOINTILOMAKKEEN KEHITTÄMINEN	19
6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	20
LÄHTEET	22
LIITTEET	24

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on lapsen havainnointi varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyöni tein yhteistyössä Kellomäen päiväkodin kanssa. Kehitin päiväkodin työntekijöiden käyttöön havainnointilomakkeen, jonka tarkoitus on toimia havainnointityön tukena. Havainnointilomaketta voidaan hyödyntää toiminnan suunnittelussa ja vasukeskusteluissa. Lomaketta voidaan hyödyntää myös siten, että vanhemmat täyttävät lomakkeen kotona heidän näkemyksiensä ja havaintojensa mukaan, oman lapsensa parhaiten tuntien. Lomake voidaan halutessaan antaa muistoksi vanhemmille lapsen vaihtaessa ryhmää tai päivähoitopaikkaa.

Havainnointi on osa kasvattajan perustehtävää ja se toimii laadukkaan varhaiskasvatuksen edellytyksenä. Havainnoinnin merkitys ja arvo tiedetään, mutta säännöllinen ja määrätietoinen lasten havainnointi voi jäädä päiväkodin kiireellisessä arjessa liian vähäiseksi tai jopa kokonaan tekemättä. Syitä havainnoinnin vähäisyyteen voi olla muun muassa kiire, liian suuret lapsiryhmät, lisääntyneet työtehtävät sekä tiimin jäsenten poissaolot ja vaihtuvuus. Lisäksi syynä voi olla työntekijöiden tietämättömyys havainnointivälineistä. Havainnointityölle tulisi jättää varhaiskasvatuksen arjessa riittävästi aikaa ja sen tulisi olla jatkuvaa, jotta voidaan taata jokaisen lapsen kohdalla laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutuminen. Havainnointi toimii oivana keinona lapsen tuntemaan oppimisessa sekä lapsen käyttäytymisen ja sen taustalla olevien syiden ymmärtämisessä. Havainnoimalla saadaan tietoa muun muassa lapsen kokemuksista, mielenkiinnon kohteista, vahvuuksista, heikkouksista ja oppimisesta sekä kasvun ja kehityksen edistymisestä. Havainnoiteja tulisikin hyödyntää kaikessa toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. (Koivunen & Lehtinen 2015, 16.)

Halusin opinnäytetyössäni tutkia varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa lasten havainnointia, sen merkitystä ja toteutumista, erilaisia havainnointikeinoja sekä havainnointien dokumentointia. Halusin tehdä toiminnallisen opinnäytetyön ja aiheen tutkimisen lisäksi pyrkiä kehittämään varhaiskasvatuksen arjessa tapahtuvaa lapsen havainnointia ja sen dokumentointia. Täten päädyin havainnointilomakkeen luomiseen. Aluksi aiheenani oli lapsen havainnointi ja kuuleminen, mutta halusin rajata aihetta selkeämmäksi, joten jätin tästä työstä lapsen kuulemisen pois.

2 OPINNÄYTETYÖN TEORIAPOHJA

Varhaiskasvatuksessa havainnointi, dokumentointi ja arviointi kulkevat rinnakkain (Raski-Pitkänen, Virkki & Marjanen 2016, 14). Havainnoinnista toiminnan kehittämiseen kulkeva prosessi alkaa havainnoinnista ja etenee sitten dokumentointiin, analysointiin, tulkintaan, toiminnan suunniteluun ja toteutukseen, tukitoimien määrittämiseen ja arvioinnin jälkeen toiminnan kehittämiseen. (Koivunen & Lehtinen 2015, 15.) Vaikka työni tarkoituksena on luoda havainnointilomake, on tärkeää avata myös arvioinnin ja dokumentoinnin käsitteitä.

Jotta voisin kehittää toimivan havainnointilomakkeen, tulee minun ensin tutustua aiheen keskeisiin käsitteisiin ja tutkia jo olemassa olevia havainnointimalleja ja lomakkeita sekä sitä millainen rooli havainnoinnilla suomalaisessa varhaiskasvatuksessa on. Seuraavaksi avaan opinnäytetyöni keskeisiä käsitteitä eli varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa havainnointia, dokumentointia ja arviointia.

2.1 Varhaiskasvatuksen tehtävä

Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatus on lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama pedagogiikka painotteinen kokonaisuus (Heinonen, Iivonen, Korhonen, Lahtinen, Muuronen, Semi & Siimes 2016, 21). Varhaiskasvatus on lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista tukevaa ja sen tehtävänä on edistää lasten hyvinvointia, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on myös tukea huoltajia kasvatustyössä. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai avoimena varhaiskasvatustoimintana kuten esimerkiksi kerho- ja leikkitoimintana. Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää ja jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on oikeus siihen. Varhaiskasvatusta pidetään tärkeänä vaiheena lapsen kasvun ja oppimisen polulla. (Opetushallitus 2023.) Opinnäytetyössäni varhaiskasvatuksesta puhuttaessa, tarkoitetaan nimenomaan päiväkodissa tapahtuvaa varhaiskasvatusta.

2.2 Havainnointi osana kasvattajan perustehtävää

Havaintojen teko on osa meidän kaikkien arkipäiväistä elämää. Havainnoimme jatkuvasti toisten ihmisten toimintaa ja erilaisia ilmiöitä. Lisäksi teemme havain-toja paikoista missä olemme. Lyhyestäkin hetkestä voi tehdä paljon erilaisia ha-vaintoja. Havainnointien tekoon vaikuttaa jo entuudestaan löytyvä tieto kysei-sestä asiasta. (Määttänen & Somervuori 2019, 11.)

Varhaiskasvatuksen arkeen kuuluu säännöllinen tiedonkeruu lapsista. Yleisin tapa tähän on lapsihavainnointi. (Heikkinen 2021, 117–118.) Havainnointi on ais-tinvaraisten havaintojen tekemistä ja se toimii varhaiskasvatuksen arjessa toimin-nan suunnittelun, toteutuksen sekä arvioinnin perustana. Havainnointi on osa kasvattajan perustehtävää ja toimii edellytyksenä laadukkaalle varhaiskasvatuk-selle. Havainnointia voi kuvailla pehmeäksi tutkimusmenetelmäksi, sillä se tapah-tuu lapsille luonnollisissa tilanteissa (Määttänen & Somervuori 2019, 12). Havain-nointi on oiva keino oppia tuntemaan havainnoinnin kohteena oleva lapsi parem-min. Havainnointi auttaa myös ymmärtämään asioita lapsen näkökulmasta sekä lapsen käyttäytymistä ja syitä käyttäytymisen taustalla. Havainnoimalla saadaan tietoa muun muassa lapsen kokemuksista, mielenkiinnon kohteista, vahvuuk-sista, heikkouksista, oppimisesta sekä kasvun ja kehityksen edistymisestä. Li-säksi sen avulla voidaan oppia ymmärtämään lapsen käyttäytymistä ja syitä käyt-täytymisen taustalla. (Koivunen & Lehtinen 2015, 16–18.) Varhaiskasvatuksessa lasten yksilöllisyyden huomioiminen on vaativa ja haastava tehtävä, sillä jokaisen lapsen yksilölliset piirteet ja tarpeet tulee kyetä huomioimaan myös lapsen toi-miessa osana suurta ryhmää. (Koivunen 2013, 19). Havainnoinnin avulla kasvat-taja saa arvokasta tietoa siitä, miten lapsen tai lapsiryhmän kanssa tulee toimia heidän hyvinvointiansa edistääkseen. Havainnoiteja tulisikin hyödyntää kai-kessa toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. (Koivunen & Lehtinen 2015, 16–18 & 33.) Havaintojen kirjaamisessa keskitytään kuvailemaan asioita ja tilanteita. Tehtyjen havaintojen tulisi perustua aina faktoihin ei oletuk-siin. (Heikkinen 2021, 117–118.)

2.3 Arviointi osana varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa havainnointia

Arviointi on pedagogiikan keskeinen toimintamuoto, joka liittyy läheisesti havainnointiin ja toimintaan (Koivunen 2013, 187). Koivusen (2013) mukaan arviointi, havainnointi ja toiminta etenevät kehämäisesti ja seuraavat syklisesti toisiaan. Toiminnan jälkeen kootaan havainnot ja suoritetaan niiden perusteella toiminnan arviointi. Toiminnan arviointi toimii pohjana tulevan toiminnan suunnittelussa. (Koivunen 2013, 187.) Varhaispedagogiikassa arviointi tukee lapsen oppimista ja kehitystä, mahdollistaa lapsesta lähtevän varhaiskasvatuksen suunnittelun, antaa tietoa toiminnan kehittämistarpeista sekä tukee vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä (Heikka ym. 2020, 60). Arvioinnin tulisi olla jatkuvaa ja säännöllistä, sillä lapsen tarpeet ovat muuttuvia (Koivunen & Lehtinen 2015, 102).

Lapsia voidaan arvioida havainnoimalla heidän toimintaansa ja leikkejään sekä olemalla mukana eri tilanteissa lapsen kanssa (Heikka ym. 2009, 59). Arviointi voi siis olla joko epämuodollista kuten leikin aikana tapahtuvaa tai muodollista. Muodollisessa arvioinnissa arvioidaan lasta silloin kun hänellä on erityisen tuen tarve. Arvioinnin tarkoituksena on lapsen mahdollisen tuen tarpeen tunnistaminen ja puheeksi ottaminen. Kasvattaja ei kuitenkaan saa käyttää arviointia lasten luokitteluun, diagnosoimiseen tai laittomien rekisterien tekemiseen. (Koivunen & Lehtinen 2015, 102–106.)

2.4 Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa pedagogisella dokumentoinnilla tarkoitetaan monipuolisia dokumentoinnin keinoja, joita käytetään lapsen oppimisen ja kasvun tukena. Pedagogista dokumentointia voidaan käyttää osana lapsihavainnointia ja kehityksen seurantaan sekä huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tukena. Pedagogista dokumentointia voidaan toteuttaa muun muassa kirjaamalla, valokuvaamalla ja videoimalla. (Heikkinen 2021, 121.) Kun varhaiskasvatuksen työntekijät dokumentoivat havaintojaan, tuottavat he aina virallisia jälkiä lapsen tietoihin. Tämän vuoksi kasvattajan tulee kriittisesti tarkastella millaista tietoa hän kirjaa. On tär-

keää, että työntekijät käyttävät parhaita mahdollisia saatavilla olevia tiedonkeruumenetelmiä. Havainnointimenetelmien ja -työkalujen tulisi olla luotettavia. (Lautamo 2018.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022, 24) määritellään pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeiseksi työmenetelmäksi. Sen avulla pyritään luomaan reflektiivistä ja vuorovaikutteista sekä demokraattista pedagogiikkaa (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 14). Pedagoginen dokumentointi on jatkuva prosessi, jossa muodostetaan havaintojen, dokumenttien ja niiden välisen vuorovaikutuksellisen tulkinnan mukaan ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Sen avulla mahdollistetaan lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 24.) Pedagoginen dokumentointi on myös tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia ja henkilöstön toiminnan itsearviointia (Opetushallitus 2023, 38).

Opetushallituksen (2023) mukaan pedagogisen dokumentoinnin tehtävänä on tiedon tuottaminen lapsen elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta. Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteena on oppia tuntemaan lapsi paremmin, ymmärtää lasten välisiä suhteita ja mahdollistaa huoltajien osallisuus varhaiskasvatuksessa. Lisäksi tavoitteena on tunnistaa ja tiedostaa henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. (Opetushallitus 2023.)

Pedagoginen dokumentointi koostuu kahdesta ulottuvuudesta: sisällöstä ja prosessista. Sisältö syntyy lasten päivittäisestä toiminnasta ja siitä syntyvistä dokumenteista. Prosessissa dokumentoinnin tulokset tuodaan tiimin tai työyhteisön keskusteluun ja reflektoitaviksi. Pedagogisesta dokumentoinnista voidaan puhua, kun lapsen toiminnan havainnointi, sen dokumentointi ja toiminnan arviointi tehdään yhdessä tiimin kanssa loppuun asti. (Raski-Pitkänen, Virkki & Marjanen 2016, 14–16.)

2.5 Mitä havainnoidaan ja miksi?

Aikuisen on tärkeää havainnoida lasta, jotta hän oppisi ymmärtämään lasta ja lapsen tarpeita mahdollisimman hyvin (Aaltonen, Lehtinen, Leppänen, Peltonen, Tarvo, Tuunainen, Viherä-Toivonen 2008, 44). Varhaiskasvattajat tekevät töitä lasten arjessa ja ovat aitiopaikalla havainnoimassa lapsen vahvuuksia ja mahdollisia tuen tarpeita (Lautamo 2018). Ennen lapsen tai lapsiryhmän havainnointia, tulisi havainnointia suorittavan kasvattajan miettiä miksi lasta havainnoidaan? Mihin havainnoimalla hankittua tietoa käytetään? On tärkeää, että aikuisella on käsitys siitä mitä hän on havainnoimassa. Lisäksi tulisi etukäteen pohtia milloin, missä ja miten havainnointia suoritetaan sekä kuka sitä tekee? (Koivunen & Lehtinen 2015, 33.) Lapsen käyttäytymistä ja toimintaa havainnoidaan kokonaisuutena mutta tarpeen vaatiessa voidaan havainnoinnille asettaa kohteeksi joku tietty kehityksen osa-alue (Aaltonen ym. 2008, 44).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) on mainittu, että varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää heidän ymmärrystään lasten ajattelusta, tunteista, kokemuksista sekä kiinnostuksen kohteista. Tehtyjä havaintoja voidaan käyttää leikin ja muun toiminnan suunnittelussa sekä ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä, ammattitaitoa ja sukupuolisensitiivisyyttä lasten leikkialoitteiden havainnoimiseen ja niihin vastaamiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 41.) Leikkiä ja sosiaalista vuorovaikutusta havainnoidessa voidaan huomiota kiinnittää muun muassa lapsen ilmeisiin ja äänen sävyyn sekä muihin äännähtelyihin. Lisäksi havainnoidaan sitä mihin tai keihin lapsi on suuntautunut ja kohdistanut mielenkiintonsa. (Heikkinen 2017.)

Kun havainnoidaan lapsen kehitystä ja oppimista, kiinnitetään huomiota esimerkiksi lapsen hieno- ja karkeamotorisiin taitoihin, puheen ymmärtämiseen ja muihin laajempiin kielellisiin taitoihin. Kiinnostavaa on myös havainnoida muutoksia lapsen käyttäytymisessä, mielialassa ja toiminnassa. (Heikkinen 2017.)

2.6 Miten lapsia havainnoidaan?

Havainnointi voi kohdistua joko lapsiryhmään tai yhteen lapseen kerrallaan. Havainnointia voidaan toteuttaa varhaiskasvatuksen perushoidon yhteydessä, siirtymätilanteissa, omaehtoisissa leikkihetkissä sekä aikuisen suunnittelemisissa ohjatuissa toiminnoissa. (Hellman- Suominen, Järvinen & Laine 2012, 151–152.)

Yksilöhavainnoinnissa kasvattaja oppii tuntemaan havainnoinnin kohteena olevan lapsen paremmin. Lisäksi kasvattaja saa tarkempaa tietoa lapsen kehityksen eri osa-alueista. Yksilöhavainnoinnin avulla kasvattaja näkee selkeämmin lapsen vahvuudet ja mielenkiinnonkohteet sekä taidot ja vaikeudet. Yksilöhavainnointi tulee tarpeeseen erityisesti silloin kun jokin asia lapsen kehityksessä aiheuttaa huolta. Yksilöhavainnointia on hyvä toteuttaa myös silloin kun kasvattaja ei ole varma millaista yksilöllistä tukea lapsi tarvitsee. Havainnointia suorittavan kasvattajan tulisi keskittyä havainnoinnin ajan pelkästään havainnointiin ja havainnointien kirjaamiseen. Havainnoijan tulisi olla osallistumatta itse toimintaan sillä siihen puuttuminen voi vaikeuttaa objektiivisten havainnointitulosten saamista. (Koivunen 2013, 25.)

Ryhmähavainnoinnissa voidaan havainnoida esimerkiksi sosiaalisia suhteita, ryhmän toimivuutta, ryhmädynamiikkaa, ikä- ja sukupuolijakauman merkitystä sekä ryhmän laatua. Ryhmähavainnoinnista saatuja tuloksia voidaan hyödyntää toiminnan suunnittelussa, arvioinnissa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristön muokkaamisessa. (Koivunen 2013, 27.)

Varhaiskasvatuksessa tiedonhankinta voi olla vapaamuotoista havainnointia tai sen tukena voidaan käyttää erilaisia valmiita lomakkeita tai muita arviointivälineitä. Havainnointi on myös suoraa kommunikointia lasten kanssa. (Hujala & Turja (toim.) 2020, 59.) Lasta voidaan havainnoida eritilanteissa kuten kontaktiin hakeutumisessa, vuorovaikutustilanteissa, leikissä, perustoiminnoissa, siirtymävaiheissa sekä kaikissa niissä tilanteissa, joissa lapsi kohtaa kehityksellisiä haasteita (Heikkinen 2021, 117–118). Tehdyt havainnot olisi hyvä kirjata ylös ja keskustella niistä tiimissä sekä vanhempien kanssa. Havaintojen kirjaamisessa tulisi keskittyä kuvailemaan asioita ja tilanteita. Havaintojen kirjaaminen on tärkeää,

jotta saataisiin mahdollisimman totuudenmukaista tietoa lapsesta ja hänen kehityksestään sekä mahdollisista tuen tarpeista. Havainnot hyödynnetään myös vuokeskusteluissa. (Hellman- Suominen, Järvinen & Laine 2012, 151–152.)

Heikkisen (2021) mukaan lapsihavainnoinnissa keskeisenä periaatteena on objektiivisuus. Havainnoinnin onnistuminen vaatii aikaa ja hetkeen keskittymistä sekä havainnoijalta harjaantumista tilanteen ulkopuolelle asettumiseen. Lapsihavainnointia aloitettaessa on tärkeää, että havainnoijalla on tiedossa mitä, ketä ja miksi havainnoidaan. Nämä kysymykset auttavat valitsemaan havainnoitavan tilanteen. On tärkeää, että keskitytään havainnoimaan juuri sitä, mitä sillä hetkellä on tarkoitus. (Heikkinen 2021, 117–118.)

3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS, TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyössäni tarkoituksena oli tutkia varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa lasten havainnointia sekä kehittää sitä. Tavoitteenani oli kehittää toimiva havainnointilomake, jota Kellomäen päiväkodin työntekijät voivat hyödyntää havainnointityön tukena. Havainnointilomakkeen tarkoituksena on toimia lapsilähtöisen työotteiden tukena ja tukea varhaiskasvatuksen työntekijöitä lasten havainnoinnissa ja sen dokumentoinnissa. Opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden tavoiteltava tuloksena on siis konkreettinen työelämää hyödyttävä havainnointilomake. Lisäksi tavoitteena on, että opinnäytetyön tekeminen kehittäisi omaa ammatillista osaamistani ja valmiuksia työelämään.

Tutkimuskysymykset ja niiden oikein asettelu ohjaavat koko tutkimusprosessia ja ovat avain ongelman ratkaisemiseen (Kananen 2010, 31). Asetin opinnäytetyölleni kolme tutkimuskysymystä, mistä lähdin liikkeelle tutkimusprosessissa ja joille etsin vastauksia koko opinnäytetyöprosessini ajan.

Tutkimuskysymykset:

1. Mitä lapsen toiminnassa havainnoidaan?
2. Miksi lasta havainnoidaan?
3. Miten lapsia havainnoidaan varhaiskasvatuksen arjessa ja mitä materiaaleja havainnoinnin tukena käytetään?

3.1 Tutkimusote ja -menetelmät

Päädyin tekemään opinnäytetyöni kehittämistutkimuksena. Kehittämistutkimuksessa tulee aina olla taustalla teoriaa, johon nojata. Jotta voidaan puhua tutkimuksesta, vaatii kehittäminen tutkimuksellista otetta. (Kananen 2012, 19.) Opinnäytetyötäni tehdessä olen käyttänyt tutkivaa ja kehittävää otetta.

Kehittämistutkimus on useimmiten sekoitus laadullista ja määrällistä tutkimusta. Opinnäytetyöni sisältää enemmän laadullisen tutkimuksen piirteitä. Laadullinen

tutkimus pyrkii löydöksiin, ilman tilastollisia menetelmiä tai muita määrällisiä keinoja. Laadullisen tutkimuksen peruskysymys on: ”Mistä ilmiössä on kyse?” Tutkimus käyttää sanoja ja lauseita, ei lukuja. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistyksiin, vaan ymmärtämään ilmiö syvällisesti. Tarkoitus on kuvata ilmiö, ymmärtää sitä ja antaa siitä mielekäs tulkinta. Laadullisessa tutkimuksessa tulkinta ja tulos riippuvat paljolti tutkijasta, kuitenkin vääriä tulkintoja ei voida esittää. Kehittämistutkimuksen tuloksena saadaan muutos entiseen, kehittämisen kohteena olleeseen ilmiöön. Kehittämistutkimuksen tarkoituksena on jonkin olemassa olevan ongelman poistaminen tai jonkin asian kehittäminen. (Kananen 2012, 26–30 & 42–43.) Tässä kehittämistutkimuksessa kehitin havainnointilomakkeen havainnointityön tueksi.

3.2 Aineistonkeruu ja aineiston analysointi

Opinnäytetyöni aloitin tutkimalla jo olemassa olevaa tietoa lasten havainnoinnista varhaiskasvatuksessa. Löysin paljon kirjallisuutta ja tutkimuksia aiheesta. Sen jälkeen selvitin, miten lasten järjestelmällinen havainnointi toteutuu Kellomäen päiväkodissa ja millaista tukea kyseisen päiväkodin työntekijät kaipaivat havainnointityölleen. Haastattelin opinnäytetyötäni varten viittä Kellomäen päiväkodissa työskentelevää varhaiskasvatuksenopettajaa/-sosionomia. Haastattelukysymykset (Liite 1) suunnittelin etukäteen ja lähetin ne sähköpostitse ennen haastattelua haastateltaville luettavaksi. Haastattelujen avulla selvitin millä tavoin työntekijät suorittavat havainnointia ja sen dokumentointia sekä millaista tukea he kaipaivat havainnointityölle.

Teemahaastattelu on yleisesti käytetty tutkimushaastattelun muoto, josta käytetään myös nimitystä puolistrukturoitu haastattelu. Teemahaastattelussa poimitaan tutkimusongelmasta keskeiset aiheet tai teemat. (Vilkkä 2015, 124.) Kehittämistutkimuksessa käytetään usein teemahaastattelua niissä vaiheissa, joissa tarvitaan ymmärrystä ilmiöistä tai asiantiloista kuten ongelman määrittelyssä, vaikuttavuuden arvioinnissa tai tulosten arvioinnissa. (Kananen 2012, 99.) Suoritin haastattelut yksilöhaastatteluina. Haastatteluilla pyrin kartoittamaan päiväkodin tämänhetkistä tilannetta lasten havainnoinnin ja havainnointien dokumentoinnin suhteen. Analysoin saamani vastaukset ja näiden perusteella lähdin kehittämään

havainnointilomaketta. Analyysi ei ole laadullisen tutkimuksen viimeinen vaihe, vaan aineistonkeruu ja analyysi vuorottelevat keskenään koko ajan. (Kananen 2014, 21.)

Pelkkä aineisto ei ole vielä tutkimustulos, joten kerätty aineisto tulee käsitellä analyysimenetelmillä. Aineisto täytyy ensin tiivistää, jotta analyysi on mahdollinen. Analyysivaiheessa etsitään kerätystä aineistosta vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Aineistoa analysoitaessa on tutustuttava aineistoon huolellisesti ja otettava haltuun sen keskeiset käsitteet. Tutkimusprosessin aikana kerätty aineisto muutetaan yhteismitalliseksi eli litteroidaan, jolloin aineisto kirjoitetaan tekstimuotoon. (Kananen 2014, 150.) Analysoin haastatteluissa saamani tiedot ja erottelin opinnäytetyöni kannalta oleelliset asiat, eli vastaukset, joista koin olevan hyötyä opinnäytetyöni kannalta. Tärkeää tietoa oli millaisissa tilanteissa ja miten havainnointia toteutetaan sekä millä välineillä. Myös havainnointien dokumentointi ja merkitys olivat opinnäytetyöni kannalta arvokasta tietoa.

3.3 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Kaikkien tutkimusten, kuten myös opinnäytetyön, tulosten ja johtopäätösten tulisi olla luotettavia, oikeita ja uskottavia. Luotettavuus mittaa työn laatua. Tieteen luotettavuuskäsitteet ovat reliabiliteetti ja validiteetti. Reliabiliteetti on tutkimustulosten pysyvyyttä ja validiteetti on oikeiden asioiden tutkimista. (Kananen 2012, 161.)

Tutkimusetiikalla tarkoitetaan hyvän tieteellisen käytännön noudattamista, joka velvoittaa kaikkia tutkimuksen tekijöitä. Tutkijan tulee käyttää tutkimuksessaan tiedeyhteisön hyväksymiä tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä. (Vilka 2015, 41.) Hyvä tutkimus noudattaa aina hyvää tieteellistä käytäntöä, eli tutkimuksen kysymysten asettelu, tavoitteet, aineiston kerääminen ja käsittely sekä tulosten esittäminen ja aineiston säilytys eivät loukkaa ketään. Tutkijalla on vastuu hänen tutkimuksessaan tekemistä valinnoista ja niihin liittyvistä perusteluista. Tutkijan tulee minimoida haitat ja maksimoida hyödyt (Vilka 2014, 90–91.)

Laadullista tutkimusmenetelmää käyttäen tehty tutkimus voidaan ajatella olevan luotettava, kun tutkimuskohde ja tulkittu materiaali sopivat yhteen eikä teorianmuodostukseen ole vaikuttanut epäolennaiset tai satunnaiset tekijät. Loppujen lopuksi luotettavuuden kriteeri on tutkija itse ja hänen rehellisyytensä, sillä arvioinnin kohteena on tutkijan teot, valinnat ja ratkaisut tutkimuksen teossa. (Vilkkä 2015, 196.)

Toimin koko opinnäytetyöprosessin ajan eettisesti oikein, rehellisesti ja loukkamatta hyvää tieteellistä käytäntöä. Vältin tiedon plagiointia ja anastamista sekä kunnioitan muiden tutkijoiden töitä ja saavutuksia. Tein viittaukset muiden julkaisuihinsa asianmukaisella tavalla. Sovelsin tutkimuksessa tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhaku-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.)

Havainnoinnit, joita tutkimuksessa saadaan, tulee olla totuudenmukaisia, eikä niitä saa muokata tai esittää niin että tulokset muuttuvat. Myös haastateltavien antamien tietojen tulisi olla luotettavaa ja totuudenmukaista. (Aro & Koivisto, 2019.) Luotan siihen, että sain haastateltaviltani tällaista tietoa. Käytin opinnäytetyössäni mahdollisimman ajantasaista tietoa ja punnitsin lähteiden luotettavuuden, ennen niiden käyttöä. Opinnäytetyöni teoriaosuudessa olen käyttänyt laajasti eri lähteitä, jotka olen kokenut luotettaviksi.

Haastatteluun osallistuminen oli työntekijöille vapaaehtoista ja kerroin jokaiselle henkilökohtaisesti opinnäytetyöni tavoitteista ja tarkoituksesta sekä kysyin, haluavatko he haastatteluun osallistua. Korostin haastateltavien anonyymisyyttä. Koen että työntekijöiden vastauksiin voin luottaa, koska he vastasivat kysymyksiin omien kokemustensa kautta. Haastattelujen jälkeen kokosin vastaukset yhteen ja keräsin opinnäytetyöni kannalta olennaiset asiat yhteen.

4 HAVAINNOINTI KELLOMÄEN PÄIVÄKODISSA

Haastatteluissa kävi ilmi, että Kellomäen päiväkodin työntekijät havainnoivat lapsia päivittäin, arjen eri tilanteissa. Kaikki haastateltavat kuitenkin kokivat, että havainnoinnille voisi olla nykyistä enemmän aikaa ja erityisesti dokumentoinnille ei tunnu varhaiskasvatuksen kiireellisessä arjessa aikaa löytyvän.

Havainnointi on työntekijöiden mukaan läsnä varhaiskasvatuksen arjessa koko ajan ja sen toteuttaminen kuuluu kaikille tiimin jäsenille. Havainnointia tehdään arjen toimintojen kautta ja lasten puhetta, eleitä ja ilmeitä eritilanteissa havainnoidaan myös. Kaikki haastateltavista mainitsivat tärkeäksi siirtymätilanteiden havainnoinnin. Haastatteluissa kävi ilmi, että ryhmissä havainnoidaan paljon syömistilanteissa sekä vessa- ja pukemistilanteissa. Myös ryhmää ja ryhmäytymistä havainnoidaan sekä sitä, miten lapsi toimii yksilönä ryhmässä ja miten ryhmä toimii kokonaisuutena. Leikkitilanteita havainnoidaan myös paljon ja lapsilähtöisten leikkitilanteiden havainnoiminen koetaan tärkeäksi. Haastatteluissa korostettiin leikin tärkeyttä ja merkitystä havainnoinnin kannalta. Eräs haastateltavista kuvaili myös, kuinka esimerkiksi askartelutilanteissa tulee havainnoitua paljon lasten toimintaa ja käyttäytymistä. Kaikille lapsille annetaan samat ohjeet mutta kaikki lapset toimivat kuitenkin eri tavoin.

Havainnointi koettiin tärkeäksi osaksi pedagogisen toiminnan suunnittelua. Havainnoinnin kerrottiin myös auttavan lapsen toiminnan ymmärtämistä ja yksilöllisen kehityksen huomioimista. Havainnointi myös auttaa työntekijöitä huomaamaan, jos joku lapsi tarvitsee enemmän apua tai tukea jossain. Myös toimintaympäristön muokkaamisen tarve voi tulla havainnoinnissa esiin. Havainnoinnin haasteiksi työntekijät kokivat kiireen, työntekijäpuolan, suuret lapsiryhmät, tiimin jäsenten erot sekä mahdollisen ylitulkitsemisen.

Havainnoinnin välineinä työntekijöillä oli käytössä Keminmaan varhaiskasvatuksen eri-ikäisille suunnatut havainnointilomakkeet, jotka varhaiskasvatuksen erityisopettajat olivat muutama vuosi sitten kehittäneet yhdessä muiden varhaiskasvatuksen työntekijöiden kanssa. Myös kuulemisen peli ja Roihusten arki mainittiin

hyvänä havainnoinnin välineenä sekä pienten ryhmässä oli koettu että laululeikit ovat myös oiva havainnoinnin väline.

Varhaiskasvatuksen opettajat hyödyntävät tekemiään havainnoiteja toiminnan suunnittelussa ja vasuissa. Vasuun kirjataan muun muassa kiinnostuksenkohteita, vahvuuksia ja tarpeita. Ennen vasukeskustelua voidaan havainnoida lapsia tarkemmin esimerkiksi, miten lapsella onnistuu saksien käyttö tai palapelien teko. Haastateltavat hyödyntävät toiminnan dokumentoinnissa kuvaamista. Kuvia ja videoita lähetetään vanhemmille, jotta toiminta tulisi näkyväksi heillekin.

Havainnointien dokumentoinnille koettiin olevan liian vähän aikaa, joten tehdyt havainnot jaetaan lähinnä suullisesti tiimin muille jäsenille. Osa työntekijöistä kirjasi havainnot ylös muistiin esimerkiksi viikkoon tai ryhmän yhteiseen kalenteriin. Tiimipalavereissa jaetaan lapsista tehtyjä havainnoiteja ja niitä kirjataan tiimikirjaan ja/tai -muistioon. Varhaiskasvatuksen opettajat kysyvät vasuja varten muiden työntekijöiden havainnoiteja lapsista. Erityisesti vuoropuolella hoitajien tekemät havainnoinnit vuorohoitolapsista ovat arvokasta tietoa.

5 HAVAINNOINTILOMAKKEEN KEHITTÄMINEN

Havainnointityön tueksi työntekijät kaipaivat havainnointilomaketta, jotta kaikki tietäisivät mihin asioihin tulisi keskittyä ja kiinnittää huomiota. Haastateltavat kokivat, että lomake antaisi hyvät raamit ja yhteisen rungon työntekijöille. Valmis pohja myös helpottaa kirjaamista. Myös koulutusta olisi haastateltavien mukaan hyvä saada, mutta sille ei koettu olevan suurta tarvetta. Tärkeämpänä koettiin riittävä henkilökunta, jotta havainnointilanteita voidaan luoda.

Haastattelussa kävi ilmi, että työntekijät kaipaivat selkeää ja helppokäyttöistä lomaketta. Osa haastateltavista toivoi, että lomake olisi lyhyt ja ytimekäs. Toiveena myös oli, että lomakkeessa olisi eritelty eri havainnoinnin alueet ja siitä olisi siten helppo katsoa mitä, milloinkin havainnoidaan. Toiveena oli, että lomakkeessa olisi ainakin kielelliselle kehitykselle oma kohtansa. Haastatteluissa nousi esille myös, kuinka lomake olisi hyvä olla ns. maalaiskielellä kirjoitettu niin että vanhempien olisi helpompi ymmärtää sitä.

Kehitin kerätyn tiedon pohjalta havainnointilomakkeen ensimmäisen version. Haastattelujen pohjalta sain tietoa mitä Kellomäen päiväkodin työntekijät havainnointilomakkeelta toivovat ja millainen lomake olisi heidän mielestänsä toimiva. Löysin myös valmiita havainnointilomakkeita, joita hyödynsin suunnittelussa. Lisäksi sain Kellomäen päiväkodissa nähtäväksi Keminmaan varhaiskasvatuksessa käytettäviä havainnointilomakkeita. Tein oppimani ja osaamiseni perusteella havainnointilomakkeen (Liite 2), jonka toimitin Kellomäen päiväkotiin työntekijöiden testattavaksi ja arvioitavaksi. Keräsin palautekyselylomakkeen (Liite 3) avulla palautetta havainnointilomakkeesta ja kehitin sitä saamani palautteen perusteella. Kahdessa palautekyselylomakkeessa oli mainittu kuinka havainnointilomakkeeseen olisi hyvä lisätä vielä ”motoriset taitoni” kohta. Lisäsin lomakkeeseen ja lomakkeen ohjeisiin kyseisen kohdan ja tein lopullisen havainnointilomakkeen (Liite 4). Havainnointilomaketta voidaan tarpeen vaatiessa kehittää myös eteenpäin.

6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tekeminen oli opettavaista ja mielenkiintoista. Aloitin opinnäytetyön suunnitteluvaiheen syksyllä 2022 ja lopullisen työn saatoon loppuun keväällä 2023. Aikatauluni oli siis tiukka ja aikataulussa pysyminen oli haastavaa. Koko opinnäytetyöprosessin ajan minua kuitenkin motivoi aihe, jonka olin valinnut. Havainnointi aiheena on mielenkiintoinen ja laaja sekä erittäin tärkeä osa varhaiskasvatusta.

Opinnäytetyön tuloksena sain kehitettyä havainnointilomakkeen, joka vastaa mielestäni hyvin työntekijöiden tarpeeseen. Tarvittaessa lomaketta voidaan kehittää myös eteenpäin. Esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevien lapsien havainnointiin voisi olla omat ohjeet. Lopulliseen lomakkeeseen olen tyytyväinen ja sain luotua siitä omannäköisen sekä selkeän. Opinnäytetyöni tuloksia tulen varmasti hyödyntämään tulevalla työurallani.

Opin opinnäytetyöprosessini aikana paljon havainnoinnista ja sen dokumentoinnista. Opin lisäksi aikataulutuksesta ja teorian soveltamisesta käytäntöön. Loppujen lopuksi koko prosessista jäi positiivinen mieli ja saavutin omat tavoitteeni. Lomakkeen kehittämisen lisäksi oma ammatillinen osaamiseni kehittyi.

Tutkimukseni tulokset vastasivat hyvin opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiin. Varhaiskasvatuksessa tapahtuvalle järjestelmälliselle ja säännölliselle lapsen havainnoinnille sekä sen dokumentoinnille, pitäisi ehdottomasti järjestää enemmän aikaa. On kuitenkin ymmärrettävää, että varhaiskasvatuksen kiireellisessä arjessa ja varsinkin nykytilanteessa ajan järjestäminen voi olla vaikeaa. Varhaiskasvatuksessa on toki päiviä, jolloin lapsia on hoidossa vähemmän ja työntekijöitä ryhmässä riittävästi. Tällöin havainnointi hetkille on mahdollisuus järjestää aikaa ja työntekijä voi keskittyä havainnoitavaan tilanteeseen sekä sen dokumentointiin. Mielestäni olisi tärkeää, että työntekijöillä olisi riittävä ymmärrys ja asiantuntemus havainnoinnista sekä sen dokumentoinnista. Aiheeseen liittyviä kouluksia olisi myös hyvä järjestää silloin tällöin.

Kellomäen päiväkodin työntekijät havainnoivat lapsia jatkuvasti arjen eri tilanteissa. Onkin tärkeää, että havainnointia tehdään jatkuvasti osana arkea eikä vain "silloin tällöin". Havaintoja kuitenkin jaettiin tiimeissä lähinnä suullisesti ja havaintojen kirjaaminen jäi vähäiseksi. Toivon että havainnointilomakkeesta on Kellomäen päiväkodin työntekijöille hyötyä ja se auttaisi heitä havainnoinnissa sekä dokumentoinnissa sekä sitä kautta suunnittelemaan pedagogista toimintaa lapsen yksilölliset tarpeet huomioon ottaen. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen yksilö ja se tulee huomioida pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

LÄHTEET

Aro, P. & Koivisto, K. 2019. Ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden eettiset kysymykset. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut. Viitattu 16.4.2023. <https://www.oamk.fi/epooki/index.php?cID=1830>

Aaltonen, R., Lehtinen, T., Leppänen, K., Peltonen, T., Tarvo, M-T., Tuunainen, P. & Viherä-Toivonen, A. 2008. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto (julk.) Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa.

Hellman-Suominen, K., Järvinen, M. & Laine, A. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Kirjapaja. Jyväskylä.

Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi: havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Printel. Vantaa.

Heikkinen, J. 2021. Ihme ilmiöt – ilmiölähtöinen oppiminen varhaiskasvatuksessa. Lasten Keskus.

Heikkinen, J. 2017. Lapsen havainnointi varhaiskasvatuksessa. Viitattu 16.4.2023. <https://vasu2017kirkossa.wordpress.com/2017/09/13/lapsen-havainnointi-varhaiskasvatuksessa/>

Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. 2016. Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa. PS-kustannus.

Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2020 (5.painos) Varhaiskasvatuksen käsikirja. PS-kustannus. Jyväskylä.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 134. Jyväskylä.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176. Jyväskylä.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja- sarja. Jyväskylä.

Koivunen, P-L., 2013. Hyvä päivähoito; Työkaluja sujuvaan arkeen (2. painos). PS-kustannus. Jyväskylä.

Koivunen P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. PS-Kustannus. Jyväskylä.

Lautamo, T. & Laaksonen, V. 2018 (2.painos). RALLA leikki- ja kaveritaitojen havainnointimenetelmät. Keuruu: Ralla Oy.

Määttänen, K. & Somervuori, S. 2009. Lapsihavainnointi päiväkodin varhaiskasvatuksen työmenetelmänä. Opinnäytetyö. Laurea-Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 11.4.2023
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/2915/Opinnaytetyo_Maattanen_Somervuori.pdf?sequence=1

Opetushallitus 2023. Mitä on varhaiskasvatus? Viitattu 15.4.2023
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

Opetushallitus 2023. Pedagoginen dokumentointi. Viitattu 21.2.2023.
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/pedagoginen-dokumentointi>

Raski-Pitkänen, J., Virkki, S. & Marjanen, P. 2016. Dokumentoinnista pedagogiseen dokumentointiin. Kasvu 2/2016.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/123017/Raski-Pitkanen_Virkki_Marjanen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely suomessa. Viitattu 22.4.2023. https://moodle.eoppimispalvelut.fi/pluginfile.php/982289/mod_resource/content/1/Hyv%C3%A4%20tieteellinen%20k%C3%A4yt%C3%A4nt%C3%B6%20ja%20sen%20loukkausep%C3%A4ilyjen%20k%C3%A4sittely%20Suomessa%202012.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Opetushallitus. Viitattu 11.4.2023. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/8274670>

Vilka, H. 2014. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Tammi. Helsinki. Viitattu 22.4.2023. <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä (4. uudistettu painos). PS-kustannus.

LIITTEET

- Liite 1. Haastattelukysymykset
- Liite 2. Ensimmäinen versio havainnointilomakkeesta (sisältäen ohjeen henkilöstölle)
- Liite 3. Palautekysely havainnointilomakkeesta
- Liite 4. Lopullinen havainnointilomake (sisältäen ohjeen henkilöstölle)

Liite 1

Haastattelukysymykset opinnäytetyötä varten:

1. Koulutustaustasi?
2. Kuinka kauan olet työskennellyt varhaiskasvatuksen opettajana/sosionomina?
3. Minkä ikäisiä lapsia varhaiskasvatusryhmässäsi on?
4. Millaisissa tilanteissa ja miten toteutat lasten havainnointia työssäsi?
5. Mitä havainnoinnin välineitä sinulla on käytössäsi?
6. Miten dokumentoit ja hyödynnät tekemisiä havainnoitteja työssäsi?
7. Mikä merkitys tehdyllä havainnoinnilla on
 - Havainnoinnin hyödyt?
 - Havainnoinnin haasteet?
8. Miten jaatte tekemiänne havainnoitteja tiimin/työyhteisön kesken?
9. Millaista tukea tai koulutusta kaipaisit havainnointityön tueksi?
10. Koetko että havainnointityölle on tarpeeksi aikaa päiväkodin arjessa?
11. Mitä haluaisit havainnointilomakkeen sisältävän?

Liite 2 1 (4)

Millainen minä olen päiväkodissa?

Nimeni:	
Ikäni:	
Ryhmäni:	
Kuka minua havainnoi:	

Mielenkiinnonkohteeni ja vahvuuteni:	
Mitä leikin ja millaiset ovat leikkitaitoni:	
Sosiaaliset taitoni ja vuorovaikutus muiden kanssa:	

Liite 2 2 (4)

Kielellinen kehitykseni:	
Tunnetaitoni:	
Itsesäätelytaitoni:	
Kognitiiviset taitoni:	

Liite 2 3 (4)

Ohjeet havainnointilomakkeen täyttämiseen (henkilöstölle):

Alla on esimerkkejä mitä voit havainnoida ja kirjata lomakkeeseen. Esimerkkejä ei ole pakko hyödyntää ja voit kirjata lomakkeen kohtiin muutakin kuin esimerkeissä mainittuja asioita. Kaikkia lomakkeen kohtia ei tarvitse täyttää. Lomaketta ei myöskään tarvitse täyttää yhdellä kerralla, vaan siihen voi palata aina halutesaan 😊

”Mielenkiinnonkohteeni ja vahvuuteni”

Mikä lasta kiinnostaa? Mistä lapsi innostuu? Mistä asioista lapsi puhuu? Missä lapsi on erityisen hyvä?

” Mitä leikin ja millaiset ovat leikkitaitoni”

Mitä lapsi leikkii mielellään ja miten? Onko lapsi innostunut ja motivoitunut leikkiessään? Onko lapsi keskittynyt leikkiin? Onko leikki pitkäjänteistä? Leikkiikö lapsi muiden lasten kanssa vai yksin?

”Sosiaaliset taitoni ja vuorovaikutus muiden kanssa”

Miten lapsi tulee toimeen muiden lasten ja aikuisten kanssa? Miten lapsi ottaa muut huomioon? Osoittaako lapsi myötätuntoa toisia kohtaan? Miten lapsi ratkaisee ristiriitatilanteet? Onko lapsi kohtelias ja hyvätapainen? Entä auttavainen? Osaako lapsi odottaa vuoroaan ja jakaa esim. leluja? Ymmärtääkö lapsi oikean ja väärän?

Alle 3-vuotiaat: Onko lapsi kiinnostunut muista lapsista? Miten lapsi kommunikoi muiden kanssa? Ottaako lapsi kontaktia aikuisiin ja toisiin lapsiin? Luottaako lapsi aikuiseen? Osallistuuko lapsi yhteiseen toimintaan kuten laululeikkeihin?

”Kielellinen kehitykseni”

Ymmärtääkö lapsi arkipuhetta? Onko lapsen puhe ymmärrettävää? Ilmaiseeko lapsi ajatuksiaan ja kyselee asioita? Kykeneekö lapsi vastavuoroiseen keskusteluun? Kertooko lapsi tarinoita?

Liite 2 4 (4)

Alle 3- vuotiaat: Reagoiko lapsi omaan nimeensä ja aikuisen puheeseen? Ymmärtääkö lapsi arkipäivän sanoja ja yksivaiheisia ohjeita? Toistaako lapsi sanoja? Monen sanan lauseita lapsi puhuu? Käyttääkö lapsi eleitä ja ilmeitä kommunikoinnin tukena?

”Tunnetaitoni”

Miten lapsi ilmaisee tunteitaan? Osaako lapsi nimetä perustunteet? Tunnistaako lapsi tunteita? Sanoittaako lapsi tunteitaan? Miten lapsi käsittelee pettymyksiä? Hakeeko lapsi lohtua aikuiselta?

”Itsesäätelytaitoni”

Suuntaako lapsi huomionsa aikuisen ohjaukseen tai yhteiseen tekemiseen kuten laululeikkeihin? Miten lapsi keskittyy ohjattuun toimintaan? Miten lapsi säätelee omaa tunnetilaansa? Odottaako lapsi vuoroaan? Miten lapsi toimii siirtymätilanteissa? Miten vessassa käymiset sujuvat? Pukeeko lapsi itse ja riisuu? TAI Onko lapsi kiinnostunut pukemisesta? Yrittääkö lapsi itse pukea vaatteita?

”Kognitiiviset taitoni”

Vastaanottaako lapsi neuvoja ja toimii niiden mukaan? Innostuuko lapsi toiminnasta? Iloitseeko lapsi oppimisesta/tekemisestä? Noudattaako lapsi yleisiä ohjeita/toimintatapoja? Painaako lapsia asioita mieleen ja muistaa ne myöhemmin? Keskittyykö lapsi sen hetkisen tekemiseen?

Alle 3-vuotiaat: Osoittaako/nimeäkö lapsi esim. tavaroita? Tunnistaako lapsi värit? Innostuuko lapsi toiminnasta? Iloitseeko lapsi oppimisesta/tekemisestä?

Liite 3

Palautekysely koskien havainnointilomaketta:

Onko havainnointilomake mielestäsi tarpeeksi selkeä ja helppokäyttöinen?

Onko havainnointilomake mielestäsi sopivan pituinen?

Onko havainnointilomake sisällöltään hyödyllinen?

Puuttuuko havainnointilomakkeesta jotain sinun mielestäsi tärkeää/olennaista?

Tähän voit vapaasti kirjoittaa ajatuksiasi ja mahdollisia kehitysideoita koskien havainnointilomaketta:

Kiitos yhteistyöstä! 😊

Liite 4 1 (4)

Millainen minä olen päiväkodissa?

Nimeni:	
Ikäni:	
Ryhmäni:	
Kuka minua havainnoi:	

Mielenkiinnonkohteeni ja vahvuuteni:	
Mitä leikin ja millaiset ovat leikkitaitoni:	
Sosiaaliset taitoni ja vuorovaikutus muiden kanssa:	

Liite 4 2 (4)

Kielellinen kehitykseni:	
Tunnetaitoni:	
Itsesäätelytaitoni:	
Kognitiiviset taitoni:	
Motoriset taitoni (hieno- ja karkeamotoriset):	

Liite 4 3 (4)

Ohjeet havainnointilomakkeen täyttämiseen (henkilöstölle):

Alla on esimerkkejä mitä voit havainnoida ja kirjata lomakkeeseen. Esimerkkejä ei ole pakko hyödyntää ja voit kirjata lomakkeen kohtiin muutakin kuin esimerkeissä mainittuja asioita. Kaikkia lomakkeen kohtia ei tarvitse täyttää. Lomaketta ei myöskään tarvitse täyttää yhdellä kerralla, vaan siihen voi palata aina halutesaan 😊

”Mielenkiinnonkohteeni ja vahvuuteni”

Mikä lasta kiinnostaa? Mistä lapsi innostuu? Mistä asioista lapsi puhuu? Missä lapsi on erityisen hyvä?

” Mitä leikin ja millaiset ovat leikkitaitoni”

Mitä lapsi leikkii mielellään ja miten? Onko lapsi innostunut ja motivoitunut leikkiessään? Onko lapsi keskittynyt leikkiin? Onko leikki pitkäjänteistä? Leikkiikö lapsi muiden lasten kanssa vai yksin?

”Sosiaaliset taitoni ja vuorovaikutus muiden kanssa”

Miten lapsi tulee toimeen muiden lasten ja aikuisten kanssa? Miten lapsi ottaa muut huomioon? Osoittaako lapsi myötätuntoa toisia kohtaan? Miten lapsi ratkaisee ristiriitatilanteet? Onko lapsi kohtelias ja hyvätapainen? Entä auttavainen? Osaako lapsi odottaa vuoroaan ja jakaa esim. leluja? Ymmärtääkö lapsi oikean ja väärän?

Alle 3-vuotiaat: Onko lapsi kiinnostunut muista lapsista? Miten lapsi kommunikoi muiden kanssa? Ottaako lapsi kontaktia aikuisiin ja toisiin lapsiin? Luottaako lapsi aikuiseen? Osallistuuko lapsi yhteiseen toimintaan kuten laululeikkeihin?

”Kielellinen kehitykseni”

Ymmärtääkö lapsi arkipuhetta? Onko lapsen puhe ymmärrettävää? Ilmaiseeko lapsi ajatuksiaan ja kyselee asioita? Kykeneekö lapsi vastavuoroiseen keskusteluun? Kertooko lapsi tarinoita?

Liite 4 4 (4)

Alle 3- vuotiaat: Reagoiko lapsi omaan nimeensä ja aikuisen puheeseen? Ymmärtääkö lapsi arkipäivän sanoja ja yksivaiheisia ohjeita? Toistaako lapsi sanoja? Monen sanan lauseita lapsi puhuu? Käyttääkö lapsi eleitä ja ilmeitä kommunikoinnin tukena?

”Tunnetaitoni”

Miten lapsi ilmaisee tunteitaan? Osaako lapsi nimetä perustunteet? Tunnistaako lapsi tunteita? Sanoittaako lapsi tunteitaan? Miten lapsi käsittelee pettymyksiä? Hakeeko lapsi lohtua aikuiselta?

”Itsesäätelytaitoni”

Suuntaako lapsi huomionsa aikuisen ohjaukseen tai yhteiseen tekemiseen kuten laululeikkeihin? Miten lapsi keskittyy ohjattuun toimintaan? Miten lapsi säätelee omaa tunnetilaansa? Odottaako lapsi vuoroaan? Miten lapsi toimii siirtymätilanteissa? Miten vessassa käymiset sujuvat? Pukeeko lapsi itse ja riisuu? TAI Onko lapsi kiinnostunut pukemisesta? Yrittääkö lapsi itse pukea vaatteita?

”Kognitiiviset taitoni”

Vastaanottaako lapsi neuvoja ja toimii niiden mukaan? Innostuuko lapsi toiminnasta? Iloitseeko lapsi oppimisesta/tekemisestä? Noudattaako lapsi yleisiä ohjeita/toimintatapoja? Painaako lapsia asioita mieleen ja muistaa ne myöhemmin? Keskittyykö lapsi sen hetkisen tekemiseen?

Alle 3-vuotiaat: Osoittaako/nimeäkö lapsi esim. tavaroita? Tunnistaako lapsi värit? Innostuuko lapsi toiminnasta? Iloitseeko lapsi oppimisesta/tekemisestä?

”Motoriset taitoni (hieno- ja karkeamotoriset)”

Juokseeko lapsi? Hyppiikö lapsi tasajalkaa? Tarttuuko lapsi palloon ja heittää sitä? Miten lapsella onnistuu saksilla leikkaaminen?